

Sprog & Samfund

Nyt fra Modersmål-Selskabet 2019/4

TEMA: DANMARKS MANGE MODERSMÅL

Depositphotos

Det kan gøres bedre!

Det er utroligt hvad vi mennesker kan forstå – hvis vi vil. Tænk bare på et barn og dets forældre. Det varer mange år førend barnet taler nogenlunde korrekt, men kærlighed og vilje gør at barnet tidligt bliver forstået. Og når det bliver misforstået, har det sjældent alvorlige konsekvenser, for forældrene bruger deres sunde fornuft og forstår alt ud fra deres kærlighed til barnet.

Nogle landes befolkninger er parate til at stå på hovedet for dem der i det mindste gør et forsøg på at tale deres sprog. De bruger hele deres sproglige kunnen for at forstå det de hører, så det kan give mening i situationen.

Der er derfor ikke grund til at tvivle på at vi mennesker *kan* forstå hinanden trods sproglige variationer i lyd, sætningsopbygning og ordforråd. Vi er egentlig ret fejltolerante – hvis det skal være.

Det skal det naturligvis ikke altid. Er man til eksamen, eller er man korrekturlæser, så er målet naturligvis så god en præstation som muligt – velvidende at de færreste *kan* levere en *fejlfri* indsats, og at det også går alligevel. Professionelle skal gøre deres bedste for at

udrydde alle fejlene. Derfor skal de have en god uddannelse, og derfor får de tilbagemeldinger når noget alligevel går galt, så det kan blive »godt nok« næste gang.

Fejl er altså uundgåelige for de fleste, men vi forstår som hovedregel meningen – og de betyder ofte mindre end man skulle tro. Alligevel bliver fejl rettet ikke kun i tide, men også uden at der egentlig er en – måske underforstået – aftale om det.

Det ulykkeligste er når nogle der selv kan, har travlt med at påpege fejl begået af dem der ikke så godt kan, f.eks. på Facebook. Sidstnævnte havde måske lærere der ikke prioriterede eksempelvis stavning, eller de kan faktisk ikke – f.eks. på grund af ordblindhed. Nogle af dem der ikke så godt kan, har bevidst valgt erhverv hvor det går alligevel fordi de kan så meget andet. For så at opdage at de – måske igen – bliver mobbet når de dog gør det de kan. Det er hverken sjovt eller charmerende.

Når vi nu faktisk kan være ganske fejltolerante, så lad os være det de rigtige steder – og gøre vores lille verden, også Facebook, til et bedre sted at være. **R.**

Modersmål-Selskabets bestyrelse

Fmd. Georg Adamsen   formand@modersmaalselskabet.dk
Næstfmd. Ulla Weinreich   usw@modersmaalselskabet.dk
Kasserer Michael Bach Ipsen   kasserer@modersmaalselskabet.dk

Øvrige medlemmer

Annette Lassen
Carl Jørgen Nielsen
Ingrid Carlsen
Jonas Lage Roelsgaard
Mads Peter Aagard Madsen
Michael Ejstrup

Suppleanter til bestyrelsen

Mia Bang Nedergaard

Modersmål-Selskabets sekretariat

v. Georg Adamsen
Kærvænget 28A, Gl. Sole
8722 Hedensted
Tlf. 21 860 864
sek@modersmaalselskabet.dk
E-mail afsendes også fra sek@modersmaalselskabet.org
CVR-nr. 76824215

Kontingent og betaling

Oplys altid medlemsnummer (se bagsiden), navn og adresse.

Danmark

Kontingent/abonnement: 250 kr.
Giro: kortart 01 – kontonr. 667 6901
Bank: Reg.nr. 9570, kontonr. 667 6901
MobilePay: 35556

Grønland, Færøerne og udland

Kontingent/abonnement: 250 kr. + portotillæg 150 kr.
Danske Bank
Account No: 9570 – 6676901
SWIFT/BIC: DABADKKK
IBAN: DK8030000006676901

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Hjemmeside: www.modersmaalselskabet.dk
Facebook: www.facebook.com/ModersmaalSelskabet

Sprog & Samfund – Indhold

December 2019 (37. årgang nr. 4)

- 1** Det kan gøres bedre!
- 3** Dialekter i fortid og nutid
- 4** Jubilæumsfest med sprog og dialekter
- 7** To nabosprogskonferencer
- 8** Bliv klogere på Danmarks første »alfabet«
- 8** Svensk interesse for de danske dialekter
- 9** Stor hyldest til årets prismodtager
- 10** Når lingvister kan få dig frikendt eller sat i fængsel
- 11** Danske køer der hygger sig – og andre sproghistorier
- 12** Tak for fondsstøtte
- 13** Hæv den sønderjyske dialekts status
- 14** *Dansk Sproghistorie*, bd. 3 – gedigen og velformidlet
- 16** Et overskud af lærdom og fortællelyst
- 18** Nogle refleksioner over engelsk i dansk
- 20** Kalender
- 20** Medlemsbog og kontingent

Temaer

Sprogpolitik 1; Dialekter 3–6; Nabosprogforståelse 7; Bogomtale 8; Dialekter 8; Modersmål-Prisen 9; Debatmøde 10; Arrangementer 11; Sprogpolitik 13; Boganmeldelse 14–17; Læserbrev 18–19; Kalender 20

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, *Sprog & Samfund*, udkommer fire gange årligt.

Artikler, der offentliggøres i *Sprog & Samfund*, tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning. Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

Ansvarshavende redaktør

Georg Stubkjær Adamsen
Adresse: Modersmål-Selskabets sekretariat (se spalte 1)
mobil 26 49 80 45 • red@modersmaalselskabet.dk

Korrektur

Michael Bach Ipsen
Ulla Weinreich
Redaktøren

Layout

Georg Adamsen

Tryk

Jypa, Frederikshavn

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)
ISSN 2246-4212 (PDF)

Jubilæumsfest med sprog og dialekter

Michael Bach Ipsen @ mbi@modersmaalselskabet.dk

Modersmål-Selskabet markerede sit 40-årsjubilæum den 27. november med et festforedrag ved Michael Ejstrup om, hvor vigtigt sprog er for mennesker. Derefter fik medlemmer og gæster mulighed for som de første at se og røre vores nyeste og hidtil største udgivelse Dialekter i rigt mål.

Hvad enhver bør vide om sprog

Michael Ejstrups festforedrag *Er den farlig? – Kan den spises?* blev holdt i den fyldte Alexandersal på Niels Brock Copenhagen Business College i København. Han lagde ud på vestjysk og konstaterede hurtigt, at af hensyn til flertallets mulighed for at forstå det, måtte han hellere slå over i rigsdansk.

På en halv time formidlede han skarpt og med et glimt i øjet vigtige erkendelser fra sprogforskningen uden at forudsætte viden om lingvistik.

Sprogvidenskaben har sine rødder i antikkens Grækenland, hvor Aristoteles og Platon (Sokrates) på forskellig vis forsøgte at sætte sproget i system. Uenigheden gik på om sproget er et system for sig selv, eller om det er et tilfældigt, men funktionelt system. Den diskussion er ikke afsluttet. Man diskuterer også, om det er en del af vores kognitive og psykologiske virkelighed. Styrer sproget eksempelvis, hvordan vi tænker? Man kan udtrykke alting på alle sprog, men noget kan være kompliceret at udtrykke på et sprog og trivielt på et andet. Det er en fordom, at nogle sprog skulle være mere raffinerede eller primitive end andre, fordi de strukturerer information forskelligt. Alle sprog har grammatiske regler og et endeligt antal lyde, der kan sammensættes til uendeligt mange forskellige ytringer.

Sprog kan både bruges til at fremsætte ytringer, ordrer, spørgsmål og ønsker. Ønsker refererer til tænkte situationer og gør det muligt at sætte sig ud over virkeligheden, når man kommunikerer.

Som afslutning på sit foredrag viste Michael Ejstrup en video med en dialekttalende ung kvinde,

der var flyttet fra Harboøre til en lidt større by, Lemvig, hvor folk gjorde nar af hendes dialekt. Forhåbentlig er der i dag større respekt for dialekterne!

»Kage« og IPA

I pausen blev den kryptiske menu – kage, der ikke er kage – afsløret som hvedebrød, der på ældre sjællandsk kaldes *kage*. Dertil blev naturligvis serveret IPA, *India Pale Ale*, da IPA også er en forkortelse for det internationale lydskriftsystem *International Phonetic Alphabet*. Det er sammen med et andet lydskriftsystem, Dania, gengivet på flappen i *Dialekter i rigt mål* for at lette læsningen af de kapitler, hvor dialekterne er transskriberet med lydskrift.

Den nye dialektbog

Både før Ejstrups foredrag og i pausen var der stor tilstrømning til bogbordet, hvor offentligheden for første gang fik den nye bog *Dialekter i rigt mål* at se. På grund af det sene udgivelsestidspunkt blev bogen i år først udleveret til medlemmerne ved selve præsentationen. Det digre værk på 384 sider er vores hidtil største udgivelse, som med både faglige artikler og personlige essays kommer vidt og bredt omkring i det danske dialektlandskab. Efter et overblik ved redaktør Georg Adamsen fik flere af de fremmødte forfattere ordet. En af dem var Ole Ødegaard, der fortalte, hvordan lollikkerne forsvare deres dialekt, efter at den er blevet hængt ud i landsdækkende tv.

Dialekternes livsbetingelser

Dialektforsker Inge Lise Pedersen, der har skrevet om hovedtrækkene i dialekterne, kunne konstatere, at med de overordentligt vanskelige vilkår, dialekterne har levet under, har de klart sig overraskende godt. Stavnsbåndet havde voldsomme menneskelige konsekvenser, men dets begrænsning af geografisk mobilitet har effektivt konserveret dialekterne på landet sidst i 1700-tallet. Efter 1960, hvor kvinderne kom på arbejdsmarkedet, og børnenes

I København deltog otte forfattere i receptionen: Fra venstre journalist Ole Ødegaard, lektor og ordbogsredaktør Asger Gudiksen, dialektforsker Michael Ejstrup, ordbogsredaktør Torben Arboe, tidl. lektor og ordbogsredaktør Inge Lise Pedersen, tidl. lektor og ledende ordbogsredaktør Karen Margrethe Pedersen, BA i lingvistik Michael Bach Ipsen. Yderst til højre redaktør Georg Adamsen.

sprogtilegnelse i større grad fandt sted uden for hjemmet, blev der i mindre grad talt helt lokale dialekter. I skolen var det ugleset at tale dialekt, og lærerne tilstræbte at »ophøje« alle elevernes sprog til rigsdansk.

Ingrid og lillebror

Vores vendelboforfatter Ingrid Carlsen var desværre syg og kunne ikke selv deltage, men havde haft lejlighed til at signere en forudbestilt sending bøger til Vendsyssel. Jeg fik æren af at fortælle om hendes kapitel, som handler om at være vokset op med både dialekt og rigssprog og den underfundige »farhumor«, som de fleste vendelboer benytter ved enhver given lejlighed. Man talte dialekt med familien og »fint« i skolen, og man skulle holde tungen lige i munden, for man blev drillet for at bruge det forkerte. Ingrid er ikke grammatiker, men indfødt dialekttaler, så hun har ikke lært, at der er tre køn, hankøn, hunkøn og intetkøn; hun kan dem bare. Spørger man hende, hvad noget hedder i bestemt form, og svaret ender på *-i*, ved man, det er hankøn, så *en hund – hunden* bliver til *i huj – hujji*. Ingrids lillebror Kaj Nielsen Gøgsig mødte trofast op som fotograf til arrangementet.

Arboe og de øst- og nordvestjyske forfattere

Som Torben Arboe, dialektforsker i jysk ved Peter Skautrup Centret, demonstrerede, var den magre jord og dermed behovet for at flytte årsag til, at vestjysk er mere ensartet over et større område end dialekterne i Øst- og Sønderjylland. Han viste desuden,

hvordan en snes forskellige jyske tekstforfattere repræsenterede alle de dialektale egne, han behandler i kapitlerne om jysk.

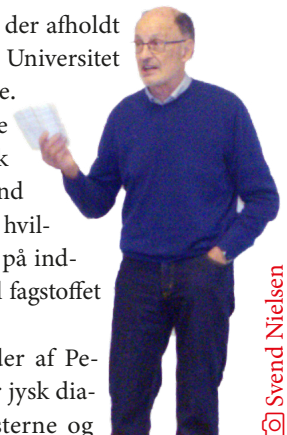
Det havde jeg så ikke lige regnet med

Til sidst slog Michael Ejstrup mere over i det vestjyske igen og fremdrog nogle af de særlige pragmatisk udtryk, vestjyder bruger for at virke mere imødekommende i situationen. Når vestjyden siger, *det hâij a så æt lii rajned mæj*, betyder det slet og ret *nej!*, og hvis ens chef siger, *vi hâr som'tiier lii gjør et o det herher måår*, så er det bestemt ikke en oplysning om traditioner, men en lodret ordre. Denne måde at udtrykke sig på viste, at man ikke ønskede konflikter med sine naboer, som man var afhængig af gennem et langt liv, når man skulle leve af de magre jorde på heden.

Dialekter i Århus

Næste eftermiddag blev der afholdt præsentation på Aarhus Universitet med kaffe og rigtig kage. Her var de fremmødte i højere grad sprogfolk fra universitetsmiljøet end den faste medlemsskare, hvilket gav en anden vinkel på indlæggene og spørgsmål til fagstoffet i artiklerne.

Viggo Sørensen, leder af Peter Skautrup Centret for jysk dialektforskning, bød gæsterne og

Modersmål-Selskabet velkommen. Inden for universitet foregår der megen forskning, som gerne skulle formidles til samfundet udenfor. Det bidrager Modersmål-Selskabet med sin udgivelse *Dialekter i rigt mål* til. Herefter skitserede Viggo Sørensen med udgangspunkt i sit bidrag til bogen dialekternes status. Det kommer næppe som nogen overraskelse, at hans dom med kapitlet *Dialekternes død og kulturhistoriske studier* er noget mere dystert end Ejstrups. Man kan diskutere, om dialekterne ligefrem dør, men de ændrer sig i hvert fald drastisk i forhold til, hvordan vi tidligere har kendt dem.

Desuden blev Torben Arboes præsentation suppleret med en række autentiske højtlyste dialoger ved Christian Bo Hansen fra kildetekster, især Erik Berthelsen, på thybomål.

© Svend Nielsen

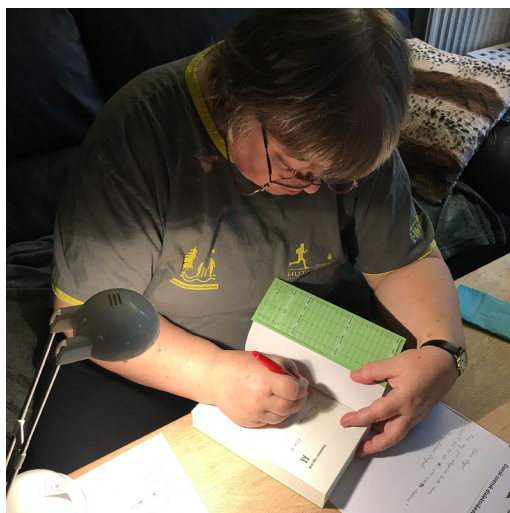
Ny bydialekt

Mens nogle gamle dialekter er på tilbagemog, kommer nye til. Det viste Ditte Zachariassen, ph.d.-studerende ved Aarhus Universitet, som argumenterede for at kalde talesprogsvarietet i Brand i det vestlige Århus en bydialekt frem for en etnolekt: Den tales i et geografisk af-

grænset område af personer med dansk som førstesprog, også personer af etnisk dansk oprindelse. Et typisk træk ved dialekten er, at ligefrem ledstilling trumfer de germanske sprogs V2-regel, altså at det finitte verbal indtager anden ledplads i en fremsættende sætning, f.eks. *i morgen jeg kommer* i stedet for *i morgen kommer jeg*. Det samme fænomen er observeret i andre germansktalende storbyer med stor sprogkontakt med talere af sprog, som ikke har V2.

En tur over Kattegat

I Århus var det Ingrid's storebror, Svend Nielsen, der var kommet fra Vendsyssel for at fotografere. Her fik jeg ud over Ingrid's fortælling tid til at omtale

© Michael Bach Ipsen

Ingrid Carlsen havde ikke mulighed for at deltage i receptionerne. Her signerer hun et eksemplar af *Dialekter i rigt mål* til et medlem af Vendsyssel-Gildet.

Mathias Strandbergs svenske kapitel om de gamle østdanske dialekter i Skåne og det sydlige Halland, som stadig har mange ting tilfælles med dansk, såsom klusilsvækkelsen, hvor svensk *gata, kaka* og *gapa* bliver til *gada, kaga* og *gaba* (*gade, kage* og *gabe*). Jeg nævnte kort Ejstrups forslag til at definere sprog over for dialekt, og hvordan den magre vestjyske jord stadig sætter sit sproglige præg: Forrige vinter havde jeg på en kro på egnen indtaget et stort men ikke veltillavet måltid og var klar til at uddybe, når tjeneren spurgte, *om det smagte godt*. Jeg blev i stedet spurgt, *om jeg blev mæt!* Det kunne jeg jo ikke afvise, for jeg *blev mæt*, og det er succeskriteriet her i modsætning til i storbyernes mere højtidelige spisesteder, hvor det at blive mæt er sekundært, mens det primære succeskriterium er oplevelsen.

Rundvisning på Peter Skautrup Centeret

Efter arrangementet blev alle interesserede inviteret på en rundvisning med Torben Arboe i Peter Skautrup Centrets nye lokaler på Trøjborgvej syd for Ringgaden, hvor arbejdet med Jysk Ordbog foregår i et arkiv med omfattende data. ■

To nabosprogskonferencer

Michael Bach Ipsen @ mbi@modersmaalselskabet.dk

Skandinaviske unge forstår hinanden stadigt dårligere og bruger engelsk som *lingua franca* på trods af det nære sprogfællesskab. Især i Sverige er unges engelskkundskaber blandt de bedste i Europa, mens deres kompetencer i andre sprog er stærkt på retur. Den nordiske sprogdeklaration, som alle nordiske uddannelses-/kulturministre underskrev i 2006, understreger alle nordboers ret til at tilegne sig og kunne kommunikere på de skandinaviske sprog i tråd med Helsingforsaftalens artikel 8: »I alle de nordiske lande skal undervisningen og uddannelsen i skolerne i passende omfang omfatte undervisningen i de øvrige nordiske landes, herunder Færøernes, Grønlands og Ålands, sprog«.

Det er en stor udfordring, at styredokumenterne for undervisning i de nordiske lande ikke afspejler ovenstående og er blevet mere uklare med de seneste revisioner, for det betyder i praksis, at nabosprogsundervisningen ikke prioriteres, hvis den overhovedet praktiseres, og at for få lærere føler sig fagligt rustet til opgaven. For at imødegå dette arbejdes der på en fælles nordisk masteruddannelse i nordisk sprog- og tekstdidaktik.

Dette var nogle af temaerne på konferencen *Nordisk Nabosprogsdidaktik og -kommunikation i Læreruddannelserne* på Københavns Professionshøjskole 12.-13. september 2019, hvor fagfolk og ildsjæle fra hele Norden var samlet til *idémyldring* (norsk for 'brainstorm' og 'erfaringsudveksling').

Erik Skyum Nielsen gav nedslående eksempler på nabosprogstekster, som havde taget modet fra

de studerende, selvom de var meget enslydende på dansk, norsk og svensk, og måtte provokerende konstatere, at der var mere brug for 10.000 prøvende pragmatikere end 10 udbrændte ildsjæle, når nu nabosprogsdidaktikken er blevet de dårlige undskyldningers holdeplads.

Samme oplæg holdt han på Nordspråks årligt tilbagevendende konference den 22. november 2019 i København. Her var et lyspunkt i mørket til gengæld fortællingen om Den Nordatlantiske Gymnasieklasse sammensat af elever fra Danmark, Færøerne, Island og Grønland. De går i 1.g på Gribskov Gymnasium, 2.g fordelt med et semester på Færøerne og et i Reykjavik og 3.g i Sisimiut i Grønland. Studieretningen indeholder bl.a. arktisk teknologi og modersmålshold i færøsk, islandsk og grønlandsk i stedet for tredje fremmedsprog. Alt tyder på, at succesen gentages med en ny årgang i 2020.

Nordspråk står for netværket *Nordiske Sprogpiloter*, som afholder kurser for lærere med særlig interesse i at undervise i nordiske nabosprog, under ledelse af Lis Madsen fra Københavns Professionshøjskole, der også er arrangør af de to konferencer.

Nordspråks næste konference finder sted på Nordatlantens Brygge i København den 20. november 2020.

Bliv klogere på Danmarks første »alfabet«

 Bluetooth er en smart opfindelse der letter kommunikationen, men for mange virker Bluetooth måske som magi eller noget der får dem til at føle sig udenfor. Teknisk set er Bluetooth »bare« en standard for trådløs kommunikation via radiobølger. Bruger man Bluetooth, f.eks. til at sende billeder fra en mobil til en anden eller til at koble en mus sammen med en bærbær, har man sikkert set Bluetooth-ikonet der er vist på uncialets plads i begyndelsen af dette afsnit (det røde *M* i artiklen nedenfor er et uncial – et eller flere bogstaver der i højden fylder mindst to linjer).

Selve Bluetooth-ikonet er to sammenskrevne runer: runerne for *h* og *b* – forbogstaverne i Harald Blåtand (eng. *Harold Bluetooth*). Runer bruges endnu. Faktisk også andre steder.

Da Harald Blåtand lod en 10 tons tung sten riste med runer omkring år 965, havde runerne århundereder på bagen, og kristendommen og de latinske

bogstaver trængte sig frem i hele Europa. Men det varede længe inden de latinske vandt.

Runernes historie, som Lisbeth M. Imer fortæller om i bogen *Rigets runer*, er vældig spændende. På under 100 sider gennemgår Imer de væsentligste spørgsmål: Hvor fik man inspirationen fra? Og hvorfor havde »man«, dvs. germanerne, brug for runer? Hvem og hvor mange kunne skrive eller »riste« runer? Hvorfor er der to udgaver af runealfabetet? Hvornår holdt evt. man op med at bruge runer?

Det er nok halvsvært stof for mange af os, men Lisbeth M. Imer skriver lærd og så letlæst som det er muligt. Bogen fortjener stor udbredelse – f.eks. som en julegave til den der er (eller kunne tænkes at blive) interesseret i runedansk sproghistorie!

Lisbeth H. Imer: *Rigets runer. 100 danmarkshistorier*. Aarhus Universitetsforlag, 2018. ISBN: 978-87-7184-585-3. 100 sider. 100 kr.

DIALEKTER

Svensk interesse for de danske dialekter

Michael Bach Ipsen

© Gunnar Laholm. (CC BY-SA 3.0)

Sankt Clemens Kirke, Laholm, ved nytårstide 2005/2006.

Modersmål-Selskabets fokus på nabosprog og dialekter har vakt interesse hos vores naboer i øst. Den lokalhistoriske forening Föreningen Gamla Laholm havde den 17. oktober inviteret

mig til at holde foredrag om de danske og svenske dialekter i forsamlingshuset ved Sankt Clemens Kirke i Laholm i det sydligste Halland. Både forsamlingshuset, som er bygget af en dansk murer, og kirken, som har eksisteret siden 1225, vidner om egens tætte kontakt med danskere og dansk. Flere af de 60 tilhørere kunne berette, at så sent som i deres levetid var det ikke usædvanligt at bruge danske ord som bl.a. *have* i stedet for det fællessvenske *trädgård*.

Dialekterne i det sydlige Halland regnes sammen med et mindre område i Småland samt Lister i det vestlige Blekinge til skånsk og kan både klassificeres som østdanske og sydsvenske. Dette gør dialektforsker Mathias Strandberg rede for i kapitlet »Vad är danskt och vad är svenskt i Skånes dialekter« i vores nye udgivelse *Dialekter i rigt mål* (læs mere på s. 3). ■

Stor hyldest til årets prismodtager

Georg Adamsen

© Svend Nielsen

Udrustet med sin sønderjyske dialekt, en skøn stemme, en lækker guitar samt ikke mindst resultatet af uddannelsen på Blans Friskole, Dronninglund Gymnasium, Det Jyske Musikonservatorium, Aalborg, og dialektskolen hos »Momo« og »Mofa« synger og spiller Rikke Thomsen sin dialekt ind i danskerne fra Brønderslev til Blans og helt til København hvor de landsdækkende medier for alvor har fået øje på hende.

Den 15. september fik Rikke Thomsen overrakt Modersmål-Prisen på Blans Friskole hvis støtteforening stod for alt det praktiske. Salen hvor Rikke begyndte at spille til fællessang, var fuld af de over 150 deltagere i festen.

Michael Ejstrup holdt motiveringstalen som i år ikke trykkes i *Sprog & Samfund*, men er gengivet i *Dialekter i rigt mål*. Modersmål-Prisen blev første gang uddelt til Poul »Dus med dyrene« Thomsen i 1980. Modersmål-Prisen var i 1980 på 5.000 kr., som blev skænket af en af stifterne af Selskabet, Tom Høyem og hans hustru. I forbindelse med udarbejdelsen af vedtægterne fik Høyem skrevet ind at Modersmål-Selskabet udfører sit virke »med respekt

for dialekterne«. Høyem, der er fra Lolland, men nu bor i Karlsruhe og har sommerhus på Sejerø, har skænket 5.000 kr. til Modersmål-Prisen, der nu er på 10.000 kr., netop til dialektsangeren.

Rikke Thomsen kvitterede for Modersmål-Prisen der var ledsaget af blomster i efterårets farver og et diplom, med gamle og et par nye numre. I bedste sanger-sangskriver-tradition står hun på scenen med sin stemme og sin guitar og fører tilhørerne den vej hun gerne vil: til Sønderjylland, til det autentiske, det nære, det hjertelige. Rikkens sang og musik går i blodet på såvel den ældre generation som børnene på salens gulv lige foran scenen.

Efter en pause hvor Støtteforeningen solgteølser med brød samt kaffe og kage, var der mulighed for at lykønske Rikke Thomsen. At hun har ramt en nerve ikke blot hos sønderjyderne, fremgik af at to ikke-sønderjyder måtte op og ønske hende tillykke med den betydning hun har fået.

Naturligt nok er sønderjyderne meget begejstrede for Rikke Thomsen. Asta Flyvholm Kjær gik på Blans Skole – bare 39 år før. I sin tale sagde hun bl.a.:

Det betyder meget for det sønderjyske sprog, for hele Sønderjylland, for hele Danmark, at der er et ungt menneske der tør vove at stå frem og vise hvem hun her. Det kan kun være godt for andre at se det.

Samme dag trykte Jyllands-Posten en stor artikel om Rikke Thomsen, og siden har hun været en hyppig gæst ikke blot på musikscenerne rundt om i landet, men også i medierne. Den 19. november deltog

Rikke Thomsen, vestjyden Michael Ejstrup, tidligere minister Tommy Ahlers, der er sønderjyde ligesom Rikke, og sprogforsker Alex Speed Kjeldsen fra Bornholm, i Deadline. Indslaget der var på næsten 25 minutter, var ikke teksten selvom deltagerne talte hver deres dialekt. Som Michael Ejstrup sagde i slutningen af udsendelsen, det er helt nyt! Måske er dialekterne ikke døde om 50 år, lød det fra Tommy Ahlers. ■

DEBATMØDE

Når lingvister kan få dig frikendt eller sat i fængsel

Debatmøde med lektor Tanya Karoli Christensen og Jan Engberg

Det er selvfølgelig ikke hverdagskost, at sprogeksperter har så stor betydning for en retssag, men det sker jo ofte at eksperter må bistå ved retssager. Det gælder også sprogeksperter. Derudover beskæftiger nogle sprogeksperter sig med andre sider af det retsvidenskabelige felt.

Det sprogvidenskabelige felt som beskæftiger sig med retsvidenskab og retssager, dvs. de områder i livet, hvor man frivilligt eller ufrivilligt stifter bekendtskab med – i sidste ende – domstolene og dermed med anklagere, forsvarere og dommere, kaldes retslingvistik. Det er et bredt felt. Retslingvister eller lingvister med interesse for dette område rådgiver politikere og – især – jurister, allerede mens lovene bliver udformet, altså før de bliver vedtaget. I den anden ende af feltet kan de blive indkaldt som vidner i retssager for f.eks. at hjælpe med at afgøre om det er anklagedes stemme(r) man hører, eller om et eller især flere dokumenter er skrevet af anklagede. Og imellem disse to opgaver ligger der mange andre.

Dette felt har altså stor samfundsmæssig betydning, og derfor inviterer Modersmål-Selskabet til debatmøde herom på Den Internationale Modersmålsdag, fredag den 21. februar 2020 kl. 17–19.

Til at oplyse os og sætte gang i debatten har vi inviteret to forskere: lektor Tanya Karoli Christensen fra Københavns Universitet og professor Jan Engberg fra Aarhus Universitet. Tanya Karoli Christensen har specialiseret sig i retslingvistik, særligt op-

havsanalyser, og har også selv prøvet at være ekspertvidne i en retssag hvor hendes vurderinger spillede en væsentlig rolle. Jan Engberg beskæftiger sig mest med den del af feltet som har med juridiske begreber og juridisk fortolkning at gøre.

Tanya Karoli Christensen vil holde et oplæg på ca. 40 minutter. Efter en pause vil Jan Engberg perspektivere Tanya Karoli Christensens oplæg, og måske følger der en replik fra hver af dem. Herefter gives debatten fri.

Tid: Fredag den 21. februar 2020 kl. 17–19

Sted: Det Humanistiske Fakultet, Bygning 27, lokale 27.0.17, Njalsgade 136, 2300 København S

Gratis adgang, men man bedes ankomme, inden dørene lukkes kl. 16.50. Modersmål-Selskabet er vært for en lille forfriskning i pausen. **R.**

Danske køer der hygger sig – og andre sproghistorier

✍ Georg Adamsen 📷 Kaj Nielsen Gøgsig

Konferencen Sprog og dialekter i grænselandet bød på højt solskin, god buffet og et program af høj kvalitet – så høj en kvalitet at vi arbejder på at udgive en bog på baggrund af konferencen. I det følgende gives en kort omtale af dagens indlæg idet vi henviser til næste års bogudgivelse.

Efter velkomster ved konferenceleder Ulla Weinreich, højskoleforstander Rikke Holm og undertegnede fik Reiner Pogarell, konsulent i virksomhedskommunikation og bestyrelsesmedlem i vores søsterforening

Verein Deutsche Sprache, ordet. I Danmark er alt godt, eller det er i al fald den opfattelse tyskerne har. Det skal vi være glade for i Danmark, for hvert år lægger 10 millioner tyskere mange penge her i landet. Det danske sprog og særlig dets udtale er årsag til den væsentligste fordom, nemlig den at danskerne altid er rare og venlige. Desuden hygger danskerne sig altid – selv de danske køer hygger sig! Men hvorfor udrydde fordommene når de skaffer landet store turistindtægter og er til at leve med for danskerne selv? Nej, vel! Pogarells foredrag gav en indsigt der ikke er at kimse ad.

Det samme gjaldt de øvrige indlæg på konferencen, og derfor har årbogsudvalget – det hedder udvalget stadig selvom vi formelt har nedlagt serien og fremover vil udgive de årlige medlemsbøger som selvstændige bøger – besluttet at næste års udgivelse skal handle om konferencetemaet.

Professor Elin Fredsted, der også har skrevet om sønderjysk i *Dialekter i rigt mål*, talte om sønderjysk historisk og i dag. Bl.a. pegede Fredsted på at unge har fået fornyet interesse for sønderjysk og »bare« skriver på dialekt ligesom de snakker. I skolen bør sønderjysk ikke være et fag – et sprog man ikke bruger til daglig – men et sprog man bruger til aktiviteter. På nettet ligger materiale som Fredsted har skrevet, til fri afbenyttelse (se mere herom i *Dialekter i rigt mål*).

Generalsekretær i Sydslesvigsk Forening Jens A. Christiansen talte om det danske mindretal og dansk i Sydslesvig. I Sydslesvig kan man siden 1955 frit vælge sit sindelag uanset sprog, men har man officielt sagt ja til dansk sindelag og meldt sig ind i Sydslesvigsk Forening, har man også sagt ja til at lære dansk. At nogle så »glemmer« det, er en anden sag. Men indgangen til dansk kultur er og skal være det danske sprog.

Journalist og forfatter Heiko Gauert gav på en halv time et overblik over plattysks historie. Undervejs forklarede han hvad *moin* (plattysk) eller *mojn* (sønderjysk) betyder. Ordet betyder ikke noget med 'morgen' (som man kunne tro ud fra den overfladiske lighed med ordet), men stammer fra det gamle ord *moi* med betydningen 'god, smuk, behagelig'.

Bibliotekar, forfatter og sprogpolitiker Marianne Ehlers der ligesom Heiko Gauert bl.a. sidder i *Platt-düütsche Raad för Sleswig-Holsteen* og *Bundsraat för Nedderdüütsch*, gav en oversigt over plattysks nutidige situation. Nogle taler plattysk eller nedertysk, andre forstår det kun. Der er etableret netværk og centre. Men på 20 år er antallet af nedertysktalende gået tilbage med 50 %. I Schleswig-Holstein har man dog vist at det er muligt at få tallet til at stige. Men det kræver en målrettet sprogpolitisk indsats og et lovbestemt og kontinuerligt arbejde med børnene og de unge – og undervisningsmaterialer inkl. børnebøger. Indsatsen er værd at studere for dem der gerne vil styrke brugen af et sprog eller en dialekt (se f.eks. s. 13). Positivt er det også at nedertysk bruges på teatre – det nedertyske teater er optaget på *Listen over Immateriel Verdenskulturarv* – i musik og i kirken. Udviklingen kan vendes!

Efter en dejlig frokostbuffet redegjorde lektor Anne-Marie Fischer-Rasmussen for tyskundervisningen i læreruddannelsen i Danmark, mens seniorforsker Jørgen Schack fortalte om Dansk Sprognavn og dets aktiviteter. Rikke Thomsen, årets prismodtager, sang på sønderjysk.

Efter kaffepausen med kage der var kage, fortalte cand.mag. i tysk Anna Marbjerg om tosprogede teenagers sprogvvalg i Flensborg.

Konferencens faglige indlæg afsluttedes af lektor Malene Monka der fortalte om en ny undersøgelse af tre generationers dialektbrug i Sønderjylland, Nordjylland og på Bornholm. Desværre er det kun i Sønderjylland at unge helt naturligt benytter dialekt som hverdagsprog. Dog ikke i alle i situationer,

for i al fald en af Monkas informanter mente ikke at man kunne date på sønderjysk.

At sønderjysk står stærkest af alle dialekterne i dag, har utvivlsomt at gøre med den særlige historiske situation: Rigsdansk var ikke en konkurrent, og sønderjysk fik en symbolsk betydning.

Konferenceleder, cand.mag. Ulla Weinreich, der var Modersmål-Selskabets drivende kraft bag konferencen *Sprog og dialekter i grænselandet*, byder her velkommen til konferencen. Syv timer senere modtog hun fortjent tak fra Selskabets formand og klapsalver fra oplægholdere og øvrige deltagere.

Tilbagemeldingerne fra konferencen har været udelt positive, og Modersmål-Selskabet glæder sig til at følge op på emnet med bogudgivelsen næste år. ■

Tak for fondsstøtte

Modersmål-Selskabet takker følgende fonde der generøst har støttet konferencen:

- › Fabrikant Mads Clausens Fond
- › Traugott Møllers Fond
- › Verein Deutsche Sprache
- › Alving Fonden/Grænseforeningen
- › Kulturelt Samråd, Vejen Kommune

Hæv den sønderjyske dialekts status

Cand.mag., ph.d. Christian Egander Skov

Efter konferencen Sprog og dialekter i grænselandet skrev historiker, ph.d. Christian Egander Skov en kronik til *Kristeligt Dagblad*. På redaktionens opfordring følger her en forkortet udgave.

Forleden hørte jeg en ung skoledreng proklamere over for sine venner, at han forstod sønderjysk. Godt for ham. Men også et symptom på, at det nu er undtagelsen. Indtrykket blevet bekræftet på Modersmål-Selskabets konference om grænselandenes sprog, hvor Professor Elin Fredsted optegnede det sønderjyske sprogs situation.

Værst ser det ud syd for grænsen. Landsbyen Agdrup er et eksempel. I 1970'erne talte 25 pct. af byens indbyggere sønderjysk. Nu er tallet 3 pct. Hvad var der sket med resten? Ja, de er antageligvis døde. Og for de gamle, der faldt, er der ikke nye overalt. I dag kan 25 pct. af byens befolkning til gengæld tale rigsdansk.

Spørgsmålet rejser sig derfor, om der egentlig er nogen som helst grund til at tro, at det ikke også vil gå sådan nord for grænsen? Og yderligere, hvor mange år har vi? En generation i bedste fald?

Der er blandt sønderjyder et ønske om at bevare sproget. I 2000 stiftede en gruppe *Æ Synnejysk Forening*, der særlig i de tidlige år var meget aktiv. Læser man gamle medlemsblade, får man indtrykket af såvel indignation som et begyndende sprogpolitisk engagement. I dag er det vist mest et socialt forum. Man har dog udgivet et par børnebøger. Det afspejler den herskende sprogpolitiske taktik. Man håber, at bedstemødrene kan redde sproget.

Der er et tungt socialt og institutionelt pres på sønderjysk. Selvom sønderjyder er kendt for at være stolte af deres sprog, er sandheden, at sønderjysk som dialekt har lav status. Det anerkendes ikke officielt, og forældre prioriterer ikke at videreføre det.

Kan bedstemødre stoppe det? Ikke alene i hvert fald. Nej, der må rykkes ved sprogets status. Og uret tikker. Dem, der var 60 for 20 år siden, er 80 nu. Dem, der er 60 om 20 år, tilhører den generation, der allerede i vidt omfang har vendt sproget ryggen.

Syd for grænsen kører kampen for plattysk på et helt andet niveau. Udfordringerne er de samme. Men her har man organiseret et sprog- og kulturpolitisk arbejde, herunder undervisning af børn og voksne i plattysk. Gennem organisationer som *Bundesraat för Nedderdüütsch* har man målrettet fokuseret på at hæve sprogets status ved bl.a. at insistere på, at plattysk er et genuint regionalsprog, som det

politiske system er forpligtet på at beskytte og bevare.

Hvordan vi tænker om sprog og dialekter har stor indflydelse på deres fremtid. Selvom plattysk fortsat står over for store udfordringer

– f.eks. en skæv alderspyramide – er det lykkedes at bremse tilbagegangen i de yngre aldersgrupper. Der er kommet fokus på plattysk i børnehaver og i skoler, lærere skal gennemføre kurser i plattysk osv. Kort sagt er sproget rykket fra at være noget, der skulle gemmes væk i privaten, til at være et sprog, der gør krav på sin retmæssige plads i undervisningssektoren og samfundet.

Her har forkæmperne for sønderjysk meget at hente. Men det kræver, at de tør sætte sig ud over deres modvilje mod sprogpolitisk arbejde. Det kræver også, at man begynder at arbejde med sprogrøgt, hvor man hjælper sprogbrugere til at fastholde og vende tilbage til distinkte sønderjyske former, hvor disse er blevet fortrængt. Det kræver, at man tør kræve undervisning i sproget i skolerne. Det kræver, at man kaster den udtalte defaitisme af sig og stiller krav – også til sig selv. ■

Christian Egander Skov er postdoc ved *Institut for sprog og litteratur* ved NTNU i Trondhjem og bor i Felsted, Sønderjylland.

»Hvordan vi tænker om sprog og dialekter, har stor indflydelse på deres fremtid.«

Dansk Sproghistorie, bd. 3 – gedigen og velformidlet

George Hinge, lektor, ph.d. i klassisk filologi @ george.hinge@cas.au.dk

Tredje bind af storværket *Dansk Sproghistorie* bærer undertitlen *Bøjning og bygning*. I dette bind behandles dels skriftsprogets morfologi og syntaks historisk fra de tidligste tekster til i dag og dels dialekterne og sociolekterne. Ligesom de to første bind vil også dette bind blive et centralt referencværk for alle, der arbejder med det danske sprog, og det vil samtidig være en øjenåbnende fundgrube for alle andre, der interesserer sig for vort sprogs historie.

Forfatterne

Bindet er på 432 sider fordelt på 19 kapitler. Der er 12 forfattere, der står bag, nogle med mere end andre. Fire af kapitlerne om dialekterne er skrevet af Karen Margrethe Pedersen, og Inge Lise Pedersen har skrevet alle seks kapitler om sociolekterne. Alle forfatterne hører til de dygtigste inden for deres felt. Det er tydeligt i fremstillingen, at de er fortrolige med alle relevante diskussioner og problemstillinger, som de er i stand til at sammenfatte klart og koncist.

Når det er forskellige forfattere, vil der også være forskelle i den måde, de fremstiller sagen på. Terminologien kan variere, men det vil næppe forvirre ret mange, når Lars Heltoft bruger »bisætning«, mens de andre bidragydere bruger »ledsætning«. Forfatternes skrivestil varierer naturligvis også. Således kræver sproget mere koncentration af sin læser i Britta Olrik Frederiksens bidrag.

Stoffets organisering

Ligesom i bind 2 er kapitlerne om skriftsproget organiseret efter vidensfelt (bøjning og syntaks) og inden for disse så efter kronologi (runesprog, gammeldansk, ældre nydansk og yngre nydansk). Inddelingen fungerer fint, og der bliver refereret flittigt mellem kapitlerne, så læseren bliver opmærksom på de røde tråde, der er i sprogets udvikling.

Illustrationer

Værket er et er propfuldt af illustrationer. Disse illustrationer er bl.a. tekster, der bliver omtalt i det pågældende kapitel, relevante dialektkort eller blot anekdotiske billeder, der bløder en tekststung fremstilling lidt op. Der er desuden oplysende faktabokse, der forklarer faglige begreber og fænomener på en let tilgængelig måde. Og så er der endelig et utal af skemaer over bøjningsformer og sætnings typer. Det bidrager alt sammen til at levendegøre en fremstilling, der let kunne have været knastør.

Vi er i hvert fald i dette bind inde i et område af sproget, der er meget teknisk og dermed også vanskeligt tilgængeligt for lægmænd og sådan set også for professionelle sprogfolk, der ikke lige arbejder med præcis det felt, der behandles i det enkelte kapitel.

Det ikke-skriftlige sprog

Det ikke-skriftlige sprog får en samlet behandling i dette bind, der først er organiseret i dialekter og sociolekter og inden for disse så med separate kapitler for hvert enkelt vidensfelt: udtale, ordforråd, ord dannelse, bøjning, syntaks og ortografi, altså også de felter, der for skriftsprogets vedkommende blev behandlet i bind 2. Man kan selvfølgelig indvende, at skellet mellem dialekt og sociolekt er flydende, men opdelingen er meningsfuld, for så vidt som kilderne og metoderne er forskellige.

Uenigheder og fejl

Da jeg anmeldte bind 2, anmærkede jeg, at ordet *infiks* var brugt om stammesuffikser, der kommer efter roden (ikke inde i roden). Det sker også i dette bind (s. 274), så det er nok en kamp, jeg ikke kan vinde.

Men helt generelt er der ikke mange deciderede fejl, og jeg har ikke set nogen graverende fejl. Det hævdes et sted, at urnordisk *haitē* er »uden synlig reduplikation« (s. 23); denne form er imidlertid en præsens (passiv), hvorimod det er i præteritum,

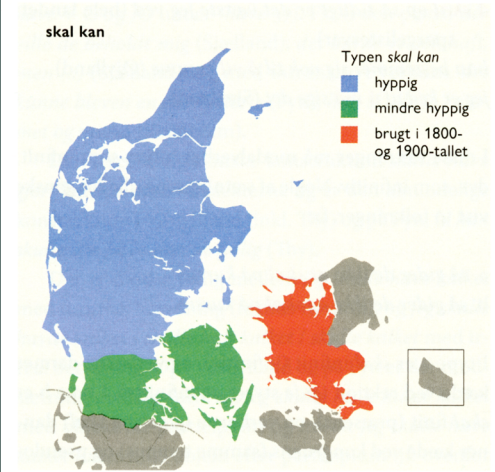
man kunne have ventet reduplikation (jf. gotisk *haihait*). Det er nogle gange gået galt med længdestregerne, når der anføres runedanske former: Der mangler således en streg på *fōr* (s. 15), *sAR* (s. 17), *varu* (s. 22; det skulle også være skrevet med *R*), *raði* og *rað* (s. 24), mens strengen er overflødig i *gōði* (s. 33) og nok også *gōtt* (s. 33). Der er smuttet et *g* for meget ind i det urnordiske navn *go]dagastigr* (s. 117). Som man kan se, er det alt sammen småting.

Metodisk indvending

Jeg har dog en metodisk indvending at gøre til kapitlet om runesprogets morfologi. Overleveringen er selvsagt mangelfuld i den olddanske periode. Eftersom det nordiske sprog endnu er meget ensartet i denne periode, er det oplagt at udfylde hullerne i vores viden med det meget mere righoldigt overleverede oldislanske eller norrøne sprog, der ganske vist er yngre, men forholdsvis konservativt. Det ville dog have været ønskeligt, hvis det havde været markeret tydeligere, hvornår det er ægte olddanske former, der bliver anført, og hvornår det er oldislansk, der får lov til at fylde paradigmerne ud, f.eks. ved at sætte asterisk foran de ikke-belagte former. Det fører også til, at der undervejs bliver tilskrevet olddanske former, der er specifikt vestnordiske, således *vēr* 'vi' og *tvēr* 'to' (femininum). Det har uden tvivl heddet **wīr* og **twār*, som det fremgår af de gammeldanske former *wī* og *twā*.

Spændende nye syntaktiske indsigter

Syntaksen er et af de områder, hvor lingvistikken har udviklet sig mest siden de klassiske monumentale sproghistorier som Brøndums *Gammeldansk Grammatik* og Skautrup's *Det danske Sprogs Historie*. Her bidrager *Dansk Sproghistorie* med spændende nye indsigter, f.eks. med hensyn til udviklingen i ordstillingen. Det bliver tydeligt, at det kendte diderichsenske system med neksusfelt og indholdsfelt ikke kan projiceres tilbage på olddanske og gammeldanske tekster, hvor der snarere er tale om et skel mellem midtfelt (med baggrundsinformationen) og slutfelt. Det kunne have været interessant i den forbindelse at have inddraget den parallelle udvikling i de omgivende sprog i større grad, men der skal jo sættes en grænse et sted.

Modalverberne har to infinitivformer: en præteritum infinitiv (fx *at kunne*) og en præsens infinitiv (fx *at kan*). Begge former (*kunne* og *kan*) forekommer som nul-infinitiv uden *at* (fx i forbindelserne skulle *kunne* og *skal kan*) og som *at*-infinitiv med *at* (fx i sætninger som *det var nødvendigt at kunne dansk* og *det er nødvendigt at kan dansk*). Præsens nul-infinitiv (*skal kan*) har meget forskellig udbredelse i de danske dialekter. I hele Nørrejylland er den hyppig, i Sønderjylland med Fyn og omliggende øer mindre hyppig, og på Sjælland og Møn er den sjælden. Præsens *at*-infinitiv (*at kan*) kan derimod findes overalt i landet, om end med forskellig hyppighed.

Bind 3 af *Dansk Sproghistorie* er rigt illustreret med tekster, relevante dialektkort – som dette, der viser udbredelsen af konstruktionen *skal kan*, mens et kort ved siden af viser udbredelsen af *at kan* med en større udbredelse end *skal kan* – billeder, faktabokse og et utal af skemaer.

Varm anbefaling

Tredje bind af *Dansk Sproghistorie* holder alt i alt den høje standard, der er lagt i de to første bind. Der ligger gedigen forskning bag, og den er formidlet i et klart og tilgængeligt sprog. Værket kan varmt anbefales alle, der interesserer sig for det danske sprogs grammatik både historisk og i nutiden. ■

Bøjning og bygning. Bd. 3 af *Dansk Sproghistorie*. Red. af Ebba Hjorth (hovedredaktør) og Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen og Laurids Kristian Fahl. Århus & København: Aarhus Universitetsforlag & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, 2018. ISBN: 978-87-7184-164-0. 436 s. 399,95 kr.

Et overskud af lærdom og fortællelyst

Carl Jørgen Nielsen @ cjn@modersmaalselskabet.dk

Ingvar Glad, tidligere lektor i dansk og retorik på Skive Seminarium, er nået i mål med sit særlige danskprojekt, en trilogi af sprog- og kulturhistorier, som han selv kalder dem. Det første bind: *Undervejs – Kulturens aftryk i sproget* udkom i 2014, det andet: *Det levende sprog – Lystsejladser i det danske sprog* i 2016 og det sidste: *Sprogets fontæne – Nye sprog- og kulturhistorier*, som der vil være

særligt fokus på i det følgende, i 2018. De tre bøger består af i alt 117 artikler, nogle på blot et par sider, andre næsten snesen fuld.

Der er en gennemgående tone i de tre bind, en særlig stilistisk egalitet. Artiklerne er holdt i en let causerende form, ofte med en munter pointe i slutningen. Man fornemmer, at en del af artiklerne har deres udgangspunkt i de talrige foredrag, som forfatteren har holdt om det danske sprog og den kultur, det bærer.

Indholdsmæssigt er de tre bøger ret forskellige, og de kan sagtens læses uafhængigt af hinanden. Det første bind er en samling artikler, 40 sideordnede stykker, om sprogets finurligheder med et hav af eksempler på faste vendinger, ordsprog og døde og halvdøde metaforer. I det andet bind er artiklerne struktureret under hovedtemaerne stilistik, sproghistorie og grammatik og en lille afsluttende rodekasse til det løse. Det tredje bind er struktureret lidt på samme måde. Men der er ved siden af sprogligt fokuserede artikler også blevet plads til litteraturanalyse og personlig essayistik. Den fontæne, der nævnes i bogens titel, sprinkler og sprudler vidt omkring.

Sprogets fontæne – Nye sprog- og kulturhistorier

Bogens første otte artikler er samlet under kapiteltitlen: *Myte*. De handler om den mytiske oplevelse og de sproglige billeder, som den kan begribes igennem. Nogle artikler har karakter af eksistentielt orienteret litterær tekstanalyse, andre gengiver forfatterens egne mytiske, grænsesprængende oplevelser. Myten defineres med baggrund i analyser af tekster af Thøger Larsen, Morten Nielsen og Poul Ørum som en oplevelse af nuet som en form for evighed. Der lægges afstand til Johs. V. Jensens myter, der opfattes som *en litterær genre snarere end en personlig oplevelsesform*. De giver læseren en oplevelse af, at rummet udvider sig, men ikke at tiden står stille og nuet bliver altid.

I bogens andet kapitel: *Historie* lægges der ud med et par kulturhistoriske kapitler om vikingetidens særlige runestenspraksis og høvdingebegravelser. Der henvises i den forbindelse bl.a. til Lisbeth M. Imers bog *Danmarks runesten* med fotos af Roberto Fortuna (2016). Og det er i det hele taget en kvalitet i fremstillingen i det tredje bind, at der er flere kildehenvisninger end i de to første bind, i første bind slet ingen. Om runerne generelt henvises der til Anders Bækstedts introduktionsbog *Runerne – deres Historie og Brug* (1943). Af nyere fremstillinger kunne der have været refereret til Erik Moltkes *Runerne i Danmark og deres oprindelse* (1976), som er den seneste komplette behandling af det danske runemateriale, samt til Lisbeth M. Imers *Rigets runer* (2018), en kort, letlæst fremstilling om centrale danske runeindskrifter. Den næste artikel fokuserer på de nordiske guder og stednavnene. Og en god del af resten af det andet kapitel i *Sprogets fontæne* handler om importordene i middelalder- og renessancedansk. Der er mange indlån fra græsk og latin. Der er dog især kommet meget ordstof fra tysk: Knap 20 % af de danske ord er indlånt fra tysk, især plattysk. Men dansk er jo stadig dansk. Så den aktuelle bekymring over det engelske sprogs indflydelse i dansk tager forfatteren ret let på, den er indtil videre kun på ca. 1 %.

Det næste kapitel handler om *Udfordringer i dagligdagen* og den måde, vi sprogligt håndterer dem på. Med udgangspunkt i en kortere sammenlignende litterær analyse af Natalie Sarrautes *Tropismer*, Tove Ditlevsens *Den onde lykke* og Tarjei Vesaas' *Vindene* indkredser forfatteren de særlige sproglige tricks, som vi anvender i situationer, hvor vi føler os under et følelsesmæssigt pres. En anden af kapitlets artikler er således reserveret affektationen, det at man sprogligt stiller sig an, sprogligt puster sig op til mere, end man er. Ludvig Holberg og Poul Martin Møller leverer relevant eksempelmateriale.

Bogens fjerde kapitel har sprogligt fokus. Kapitlets seks artikler handler om etymologi, ordenes oprindelse. Forfatteren har været inde på området i trilogiens andet bind. Men her i tredje bind bliver der mere plads til forskellige eksempler. Der bliver endda plads til en afsluttende lille opgave til læseren.

I det femte kapitel fokuseres der på *De homeriske lignelser*, den særlige type sammenligning, som man møder i Homers *Iliaden* og *Odyseen*, en sammenligning, hvor sammenligningens første led er ret kort og det andet vokset til en hel lille fortælling eller situationsbeskrivelse: »*Derinde traf hun Odysseus, som var han en løve osv. osv.* (ca. fire linjer)«. Udover eksempler fra *Iliaden* og *Odyseen* tager forfatteren læseren med på en lystvandring mellem de homeriske lignelser i Dantes *Den guddommelige Komedie* og, måske mere overraskende, i Johs. V. Jensens *Kongens Fald*. Johs. V. Jensens roman er desuden genstand for en kortere litterær analyse, der især kredser om temaet: faldet. I analysen indrages også romanens særlige mytiske plan, som denne gang defineres som en særlig tidslig og ikke rumlig oplevelse, som det ellers skete i bogens første kapitel *Myter*.

Det sidste kapitel samler de artikler op, som der ikke var plads til andre steder i bogen, men som er for gode til blot at glide ud. Det gælder et par artikler om ordsprogene, som er et af forfatterens favoritområder. En artikel er specifikt om kvindens rolle i ordsprogene, *Me Too* indgår i artiklens titel. Og der er en artikel om humor i sproget. Det er et tema, som dukker op flere steder i bogen. Der citeres mange forfattere i bogen, ofte Benny Andersen, hvis særlige sproglige finurligheder og eftertænksomme

humor i høj grad synes at være i gear med forfatterens egen sprogholdning.

Bogen afsluttes med et omfattende person- og sagsregister, hvilket også gør bogen anvendelig som opslagsbog. Dertil kommer, at bogen, trilogien i det hele taget, er trykt med en åben, læservenlig sats, der er let at læse og lave understregninger i, hvis man er til det.

Konklusion

Det ville være mærkeligt, om der ikke skulle være noget at kritisere i en bog. I dette tilfælde f.eks. at der er to myteopfattelser i spil i forbindelse med Johs. V. Jensens tidlige digtning, og at nogle af kildehenvisningerne kunne have været mere omfattende og mere af den slags. Men det er petitesseer.

Det overordnede indtryk af *Sprogets fontæne*, af hele den trilogi, som bogen er en del af, er et overskud af lærdom og fortællelyst. Trilogiprojektet har fået støtte fra Velux Fonden. Det forekommer helt berettiget. ■

Ingvar Glad: *Sprogets fontæne – Nye sprog- og kulturhistorier*. 292 sider. 200 kr. ISBN 978-87-93678-44-6. www.skriveforlaget.dk

Nogle refleksioner over engelsk i dansk

I selskabets formålsformulering hedder det bl.a., at man tilstræber at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Det er en smuk og meningsfuld hensigt. Jeg tænker derfor, at det må give god mening, at Modersmål-Selskabet i sit glimrende medlemsblad finder mere spaltepads til emnet om betydningen af den massive indflydelse på det danske sprog fra især amerikansk engelsk. Emnet har nemlig aldrig været mere aktuelt.

Undertegnede har undervist i gymnasiet i engelsk i over 30 år og har altid betragtet dette fremmedsprog som essentielt for danskernes orientering og kommunikation i forhold til verden omkring os. Helt naturligt har engelsk indtaget pladsen som første fremmedsprog i Danmark siden den anden verdenskrig, og der er næppe nogen, som anfægter denne position i dag. Derfor synes vi heller ikke, at mange låneord fra engelsk er fremmedartede i vores sprog, som f.eks. *weekend, booke, lease, tumbler, tjekke, scanne, zoomer ind*, foruden alle de fagspecifikke ord, der knytter sig til IT, medier og luftfart.

Alligevel næres min bekymring af en efterhånden absurd overdreven brug af engelske gloser, der forekommer mig at være overflødige, når der faktisk eksisterer naturlige danske ord («arveord» i større eller mindre grad). Jeg har igennem lang tid bygget min egen registrant op med sådanne overflødige engelske formuleringer, især hørt på DR's P1- og P2-kanaler fra efteråret 2017 og frem. I det følgende blot et meget lille udpluk til illustration (med de oplagte danske oversættelser i parentes).

- *Det har en stor impact på økonomien* (indflydelse, påvirkning)
- *Det er svært at predicte, hvad der vil ske* (forudsige)
- *Det gælder om at performe godt ved en ansættelsessamtale* (præstere)
- *Masser af mennesker bliver eksponeret for den slags hver dag* (udsættes for; tidligere blev eksponere kun brugt i fotosprog. I dag overtages

udtrykket direkte fra engelsk *to expose somebody to something*)

- *Det tager en masse courage af den enkelte* (det kræver en masse mod...)
- *Desværre har jeg svært ved at komme op med et quickfix* (at finde (på) en hurtig løsning ...)
- *Dette er et klart politisk statement* (politisk tilkendegivelse)
- *Hvis man som lærer committer sig, er meget nået* (engagerer sig, forpligter sig)
- *Når man joiner den slags aktiviteter* (deltager i)
- *Det er umuligt at separere det ene problem fra det andet* (adskille, holde ude fra hinanden)
- *I klimakrisen står vi over for et væld af challenges, som vi må forsøge at løse* (udfordringer)
- *Jeg havde mange venner, jeg kunne connecte med* (kunne sammen med, havde fællesskab med)
- *Traditionel komælk er outdated* (gammeldags, forbi)
- *Det er ligesom hans approach til tingene* (tilgang til)
- *Wozniackis karriere er helt outstanding* (enestående)
- *Lige nu er der mere awareness omkring arbejdet* (opmærksomhed, bevidsthed)

Hvorfor?

Man må spørge, hvad der får en sprogbruger, der har dansk som modersmål, til at gribe til engelske gloser, når man lige så godt kan anvende naturlige danske ord? Er det fordi de engelske ord giver en særlig prestige, og man derfor fremstår mere »intelligent« eller kompetent? Er det sproglig uvidenhed som følge af manglende sprogfokus i vores uddannelsessystem? Eller er det måske fordi sprogbrugeren ikke har de pågældende danske ord til sin rådighed? Ikke kan huske dem, fordi brugen ikke automatiseres løbende, og brugeren derfor mister gloserne i sit aktive ordforråd? Jeg er bange for, at sidste forklaring meget ofte er den rigtige!

Dansk er som bekendt et meget lille sprogområde, og der er tydelige tendenser til, at vores sprog er under et ikke ringe pres fra især amerikansk

Desværre har jeg svært ved ~~at komme med et quickfix~~ at finde (på) en hurtig løsning

Hvis man som lærer ~~committer sig~~, er meget nået ~~forpligter sig~~

Eksempler fra Jan Kragh Nicolajsens registrant på unødvendig brug af engelsk i interviews i danske medier med forslag til danske formuleringer.

engelsk. Forklaringen skal formentlig findes i påvirkningen fra computersprog, de sociale medier, det konstante bombardement af amerikanske spillefilm, reklamer etc., og når jeg registrerer interviewede personers danske sprogbrug i diverse programmer på DR, er der tale om en undertiden så høj frekvens af engelske udtryk, at man nærmest må karakterisere det som en uskøn sproghybrid eller decideret sprogforurening. Problemet er navnlig udtalt hos mange unge mennesker, men langt fra kun.

Mere end én gang har jeg kommunikeret med Dansk Sprognævn om ovennævnte problem, men det synes ikke at optage dem særlig meget. Sandheden er jo, at Sprognævnet ikke ønsker at tage initiativer til at dæmpe op for den hidsige indflydelse fra (amerikansk) engelsk, på samme måde som vi blandt andet ser det i Norge og på Island, altså føre en decideret sprogpolitik. Efter min opfattelse er det netop nødvendigt at styrke et lille sprog som dansk i en stærkt globaliseret verden. Konsekvensen kan ellers meget vel blive en alvorlig leksikalsk forringelse i den gennemsnitlige sprogbrug hos kommende generationer. ■

Lektor, cand.mag. Jan Kragh Nicolajsen, Nexø

Redaktionen svarer

Tusind tak til Jan Kragh Nicolajsen for dette læserbrev. Læserbreve står som altid helt for afsenderens egen regning. Når det er sagt, taler de mange eksempler deres tydelige sprog om at ikke alle gør lige meget ud af at finde og bruge gode danske ord for engelske begreber og dermed især undgå *domænetab*. Nicolajsen nævner forskellige forklaringer på anvendelsen af de engelske gloser, og der kunne måske gives endnu flere. Et lille lyspunkt er det dog at det er de interviewede der bruger ord som *predicte*, ikke journalisterne.

Så vidt vi har forstået, er Dansk Sprognævns opgave ikke på egen hånd at udarbejde sprogpolitikker, men at registrere og forske – hvilket de til fulde lever op til. Men om Sprognævnet *kunne* foreslå ministeren at tage initiativer til at støtte det danske sprog på eksempelvis det område Jan Kragh Nicolajsen peger på, er måske ikke helt klart. Til gengæld kan man jo rette henvendelse til Kulturministeriet og kulturpolitikkerne som spørgsmål om sprogpolitik sorterer under.

Heldigvis kan der gøres en del uden officielle sprogpolitikker. Som Jan Kragh Nicolajsen giver udtryk for, er det vigtigt at vi ikke blot har et passivt, men også et aktivt ordforråd. Det stiller krav både i undervisningssammenhæng og i arbejdslivet, sådan som det er tilfældet med journalister, politikere og eksperter der kommer til orde i medierne. Noget kan ændres ved gode fagfolk som Nicolajsen, andet kræver sikkert en holdningsændring og måske også en ændring af de regler der anvendes i hele uddannelsessystemet. Der er helt sikkert nok at tage fat på.

I de anførte eksempler findes der, som Jan Kragh Nicolajsen gør opmærksom på, gode danske ord. Af og til er det måske ikke så ligetil at finde gode danske ord. Fra Modersmål-Selskabet skal der lyde en varm opfordring til at komme med opfindsomme forslag til ord der kan afløse de engelske og amerikanske ord og udtryk. Islændingene er gode til det, og i sin tid gjaldt det også H.C. Ørsted. Mange af hans forslag vandt aldrig indpas, men nogle gjorde og bruges stadig. Tænk bare på ord som *brint*, *ilt*, *rumfang*, *ildsjæl* og *udstråling*. Tak til ildsjælen Jan Kragh Nicolajsen for at gøre opmærksom på dette vigtige område. ■ R.

På Den Internationale Modersmålsdag fredag den 21. februar 2020 inviterer Modersmål-Selskabet til debatmøde om brugen af sprogvidenskab inden for retsvidenskab og retsvæsen. Lektor Tanya Karoli Christensen, Københavns Universitet, og professor Jan Engberg, Aarhus Universitet, deltager. Læs mere på s. 10.

Kalender

21. februar 2020 kl. 17: *Når lingvister kan få dig sat i fængsel eller frikendt.* Retslingvistisk debatmøde med oplæg ved lektor Tanya Karoli Christensen og professor Jan Engberg på Det Humanistiske Fakultet på Amager (se nærmere side 10)
14. maj 2020 kl. 17: »Mønsterbrud og dialekt.« Medlemsmøde med foredrag ved professor Johs. Nørregaard Frandsen, Syddansk Universitet. Sted offentliggøres på hjemmesiden og i næste nummer af *Sprog & Samfund*.
14. maj 2020 kl. 18: Generalforsamling med behandling af bestyrelsens forslag til ændring af vedtægter.

Medlemsbog og kontingent

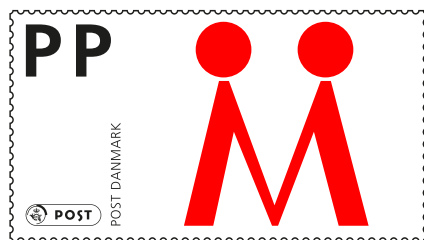
Når dette nummer af *Sprog & Samfund* lander i din postkasse, skulle du gerne have modtaget medlemsbogen *Dialekter i rigt mål*. Hvis vi har din e-mailadresse eller dit mobilnummer, får du besked når bogen er på vej, eller når den er afleveret i din postkasse. Har du ikke modtaget medlemsbogen inden jul, så kontakt sekretariatet. Send en mail til sek@modersmaalselskabet.dk hvis du har mulighed for det. Eller giv os besked i en sms eller en besked på telefonsvaren på telefon 21 860 864.

Hvis du skal betale kontingent, fremgår det af følgebrevet til *Dialekter i rigt mål*. Du hjælper os med at spare en del penge hvis du med det samme indbetaler dit kontingent via netbank eller MobilePay. *Husk altid* at anføre medlemsnummer.

I følgebrevet står der de oplysninger vi har i medlemsregisteret. Det er en stor hjælp for os hvis vi har din e-mailadresse og dit mobilnummer. Har vi det ikke, så send dem til os. Tusind tak!

Hjemmeside: www.modersmaalselskabet.dk

Facebook: www.facebook.com/ModersmaalSelskabet

Afsender: Modersmål-Selskabet, Sekretariatet v. Georg S. Adamsen, Kærvej 28A, Gl. Sole, 8722 Hedensted